

Toepassing van het liquidatietarief in zakelijke foto-inbreukzaken laat fotografen in de kou staan

Mr. drs. M.E. Kuijs, datum 02-02-2021

Datum

02-02-2021

Auteur

Mr. drs. M.E. Kuijs^[1]

JCDI

JCDI:ADS253609:1

Vakgebied(en)

Intellectuele-eigendomsrecht / Algemeen

Fotojournalisten, agentschappen en de Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) luiden de noodklok over de ontwikkelingen in het handhaven van auteursrecht. In brieven gericht aan de Raad voor de Rechtspraak uiten zij hun zorgen over uitholling van het auteursrecht op foto's.^[2] Sinds 2019 passen (kanton)rechters voor online foto-inbreukzaken steeds vaker, en vanaf 2020 vrijwel uitsluitend, het liquidatietarief toe. Dit kan vanwege de uitbreiding van de indicatietarieven voor IE-zaken met de categorie zeer eenvoudig niet bewerkelijk.^[3] Deze categorie is bedoeld voor een niet-bewerkelijke zaak naar aanleiding van een kleine inbreuk, bijvoorbeeld een foto op de website van een particulier die op eerste verzoek is verwijderd.^[4]

Fotografen verzamelden zich op 25 januari 2019 voor het ANP-gebouw in Den Haag om te demonstreren voor betere vergoedingen en behoud van hun auteursrechten.

Foto: Roel Visser

De (kanton)rechters zijn deze categorie in toenemende mate gaan toepassen in foto-inbreukzaken met zakelijke inbreukmakers die verweer voeren. Dit maakt dat voor fotografen een gang naar de rechter niet langer uit kan. De toegekende proceskostenvergoeding dekt de gemaakte kosten niet langer en zelfs als de schadevergoeding erbij wordt

geteld dan worden de gemaakte kosten in veel gevallen nog niet gedekt. Dit lijkt me niet stroken met de Handhavingsrichtlijn.^[5]

In recente artikelen stellen mr. drs. Bekema en van prof. mr. D. Visser, Vrendenburg en Bogaerts dat de handhaving van auteursrecht een lucratief verdienmodel voor fotografen is geworden.^[6] ^[7] Zij constateren dat er tegenwoordig wel erg veel foto-inbreukzaken zijn. Er zou inmiddels, met dank aan de opsporingssoftware, zelfs sprake zijn van een “claimcultuur ten aanzien van foto’s op internet”.^[8] Hoe kan het dat deze perspectieven zo uiteenlopen?

Bekema beoordeelt de toepassing van het liquidatietarief positief voor het terugbrengen van het aantal foto-auteursrechtzaken en ziet er een verhoging van de rechtszekerheid in.^[9]

Naar mijn idee zouden we niet zozeer moeten streven naar het terugbrengen van het aantal foto-auteursrechtzaken maar naar het terugdringen van het aantal zakelijke foto-inbreuken. Daarnaast denk ik dat de bovenmatige toepassing van het liquidatietarief in dit soort zaken niet in overeenstemming is met de Handhavingsrichtlijn.^[10] Aanleiding voor de richtlijn was harmonisatie in het licht van de groei van het internet. In de richtlijn voor de handhaving van intellectuele eigendomsrechten is als algemene regel opgenomen dat lidstaten ervoor moeten zorgdragen “*dat in procedures de redelijke en evenredige gerechtskosten en andere kosten die de in het gelijk gestelde partij heeft gemaakt door de verliezende partij zullen worden gedragen, tenzij de billijkheid zich daartegen verzet*”.^[11] Dit laat zich moeilijk verenigen met de recente ontwikkelingen in de vonnissen inzake foto-inbreukzaken.

1. Knippen, plakken, klaar

Door digitalisering en het internet heeft het gebruik van beeld een enorme vlucht genomen; tegelijkertijd is het maken van inbreuk enorm vergemakkelijkt. Knippen, plakken, klaar. De komst van de smartphone heeft gebruik van beeld online alleen maar vergroot, met als gevolg een enorme stijging van het aantal inbreuken, respectievelijk van de handhaving en vergoedingsaanspraken. Dit gebeurt op nogal uiteenlopende wijze.

Bedrijven als Masterfile en Permission Machine gaan geautomatiseerd op zoek naar inbreuken. Zij gaan daarbij te werk zonder al te veel menselijke bemoeienis en kijken niet naar wie de foto gebruikt of in welke context. Dit leidt tot identieke procedures waarbij niet gekeken is naar de omstandigheden van het geval. Andere auteursrechthebbenden, waaronder veel individuele fotografen, kiezen ervoor om inbreuken zorgvuldig te onderzoeken en vast te leggen en zij proberen dan met inbreukmakers tot een schikking te komen. Ze vragen particuliere inbreukmakers over het algemeen slechts de foto te verwijderen of aan naamsvermelding te doen; zij vragen particulieren doorgaans niet om schadevergoeding.

Het gaat in deze bijdrage over online foto-inbreuken door zakelijke partijen die een licentie hadden moeten afnemen maar dat hebben nagelaten. Daar lijden fotografen (en hun agenten) aanzienlijke schade door vanwege de grote aantallen inbreuken.^[12] In tegenstelling tot wat de softwarematige opsporing misschien suggereert, is de handhaving nog altijd tijdrovend want bijvoorbeeld voor elke geconstateerde inbreuk moet in de administratie van de fotograaf en die van de agent worden nagegaan of er niet toch een licentie verstrekt is. Vooral bij oudere foto’s kan dat veel tijd kosten. Daarnaast moet in ieder dossier opnieuw gecorrespondeerd worden, en al is het voor de fotograaf gesneden koek, de afzonderlijke inbreukpleger voert iedere keer weer zijn eigen verweren aan die weerlegd moeten worden. Ook dat is tijdrovend.

De analyse hieronder laat zien dat er een omslag heeft plaatsgevonden in hoe (kanton)rechters beslissen aangaande zakelijke foto-inbreuken. Waar zit de omslag nu precies in en op welke gronden besluiten (kanton)rechters nu om voor zakelijke foto-inbreukzaken het liquidatietarief toe te passen?

Tabel 1. Foto-inbreukzaken van professionele fotografen gepubliceerd op rechtspraak.nl

Tabel 1. Foto-inbreukzaken van professionele fotografen gepubliceerd op rechtspraak.nl

	Totaal	Zakelijke gedaagde	Kenbaar verweer gevoerd	1019h Rv	Liquidatietarief	Masterfile / Permission Machine
2018	10	9	9	8	0	2
2019	25	20	19	4	17	15
2020	10	10	10	0	8	3

2. Analyse recente uitspraken

Om op die vraag antwoord te kunnen geven heb ik op rechtspraak.nl gezocht naar vonnissen in de jaren 2018-2020 met de trefwoorden foto, inbreuk en auteursrecht. Vervolgens heb ik die geselecteerd op daadwerkelijke inbreuken, foto’s gemaakt door professionele fotografen en zaken zonder bijkomende geschillen of kort gedingen. Zodoende bleven er 45 vonnissen over.^[13] Ik heb onder andere gekeken naar:

1. is de foto door een zakelijke partij gebruikt;

2. is in het vonnis sprake dat door gedaagde verweer is gevoerd; en
3. wie de zaak aanbrengt, is dat de fotograaf zelf of een professionele partij als Masterfile of Permission Machine.

Wie in 2018 naar de rechtbank moest om zijn foto-auteursrechten te handhaven wist dat wanneer men in het gelijk werd gesteld men de (volledige redelijke en evenredige) kosten hiervoor kon verhalen op de inbreukmaker. Dit gold althans in die gevallen waarin men een zakelijke partij aansprak die na verscheidende pogingen nog altijd niet bereid was de inbreuk te staken en/of de schade te vergoeden.

De vonnissen die in 2018 op rechtspraak.nl werden gepubliceerd bevestigen dit. Er waren negen rechtbankzaken waarbij de gedaagde een zakelijke partij was. Allen voerden verweer. In acht gevallen werden de volledige proceskosten vergoed. Alleen in een door Masterfile aangebrachte zaak waarbij de eiser een onjuiste tariefberekening had ingebracht, moesten partijen hun eigen kosten dragen.

In haar vonnis van 14 juni 2019 oordeelde de Rechtbank Amsterdam in een (online) foto-inbreukzaak dat de kosten voor volledige vergoeding in aanmerking komen omdat: *“de zaak gaat om een groot aantal foto's, waarbij inhoudelijk verweer is gevoerd en geen bereidheid bestaat vanuit [gedaagde] om enige schade te vergoeden”*.^[14] Ik merk hierbij op dat het verweer weerleggen voor één foto uiteraard net zoveel tijd kost als het weerleggen van verweer voor meerdere foto's in dezelfde inbreuk. Ik zou daarom de voorwaarden voor volledige proceskostenvergoeding op basis van deze jurisprudentie willen samenvatten als een zakelijke inbreukmaker die verweer voert en niet de volledige schade wil vergoeden.

Vanaf 2019 konden fotografen daar helaas niet meer op vertrouwen. De rechtbanken gingen voor de foto-inbreukzaken massaal over op het gebruik van de nieuwe categorie voor de proceskostenvergoeding: zeer eenvoudig, niet bewerkelijk (ZENB). In 2017 heeft de Rechtspraak deze categorie aan de Indicatietarieven in IE-zaken^[15] toegevoegd. De categorie is bedoeld voor *“een niet bewerkelijke procedure waarin sprake is van een kleine inbreuk (bijvoorbeeld een foto op de website van een particulier die op eerste verzoek wordt verwijderd)”*.^[16] (onderstreping auteur). Voor zaken die in deze categorie worden ingedeeld krijgt degene die in het gelijk wordt gesteld slechts het liquidatietarief vergoed.

In 2019 zijn op rechtspraak.nl 25 foto-inbreukzaken gepubliceerd. Dat is een grote toename ten opzichte van eerdere jaren. Deze groei komt van zaken behandeld door het Belgische Permission Machine (15), veelal optredend namens ANP/HH (11). In 20 zaken is de gedaagde een commerciële partij; 19 voeren kenbaar verweer en één gedaagde laat verstek gaan. Van de 20 zijn de volledige proceskosten maar in vier zaken toegewezen. Terwijl men in 2018 nog kon rekenen op een volledige proceskostenvergoeding, moest men het in 2019 in 70% van de gevallen doen met het liquidatietarief. Dat is een flinke omslag.

De gepubliceerde vonnissen in 2020 laten geen beter beeld zien. De tien gedaagden waren zakelijke partijen. Allen voerden verweer. In geen enkele zaak zijn de volledige proceskosten vergoed. Dit betekent dat iedereen die in 2020 van de rechter gelijk kreeg, niet zijn volledige gemaakte kosten vergoed heeft gekregen en veelal verlies geleden heeft. Voor alle duidelijkheid, de ZENB-categorie betekent voor inbreuken op een enkele foto, waarbij de vordering dus relatief laag is, dat de proceskostenvergoeding zo'n € 144 is.^[17]

Het lijkt erop dat deze omslag gelegen is in het feit dat een professionele partij als Permission Machine deze zaken op grote schaal is gaan behandelen. Maar dat is naar mijn mening geen aanleiding om te pleiten voor een onderscheid tussen de verschillende partijen die de zaken behandelen. Uitgangspunt moet blijven bescherming van de maker, onafhankelijk van wie die maker vertegenwoordigt. De rechtspraak hoort te allen tijde te kijken naar de omstandigheden van het geval, te oordelen wat redelijk en billijk is en uiteraard daarbij de uitgangspunten van de geldende regels in het oog te houden. Het zonder meer classificeren van alle (online) foto-inbreukzaken als ZENB en daarmee uitsluitend het liquidatietarief vergoeden, wijkt af van die uitgangspunten.

3. Zeer eenvoudig, niet bewerkelijk

De ZENB-categorie is er, ondanks een negatief advies van de Orde van Advocaten,^[18] toch gekomen. Doel van de herziening was om de indicatietarieven meer in lijn met recente rechtspraak van het Hof van Justitie (United Video Properties) te brengen.^[19] In dit arrest^[20] geeft het Hof antwoord op de vraag of een nationale regeling met forfaitaire tarieven te rijmen valt met de begrippen 'redelijke en evenredige gerechtskosten en andere kosten'. Het uiteindelijke antwoord is ja, tenzij die, 'wegens te lage maximumbedragen, niet kan waarborgen dat minstens een significant en passend deel van de redelijke kosten van de in het gelijk gestelde partij door de verliezende partij wordt gedragen'.

Dat is weinig concreet. Wat is 'minstens een significant en passend deel van de redelijke kosten'? In de overwegingen voorafgaand aan het antwoord stelt het Hof onder meer dat als niet-redelijk wordt beschouwd een regeling 'met forfaitaire tarieven die aanzienlijk lager zijn dan de gemiddelde tarieven die in de praktijk gelden voor de diensten van advocaten in die lidstaat'.^[21] Zo'n regeling is onverenigbaar met de algemene verplichting van de Handhavingsrichtlijn dat 'de bedoelde procedures en rechtsmiddelen afschrikwekkend moeten zijn. De afschrikwekkende werking van een inbreukprocedure zou aanzienlijk worden afgezwakt indien de inbreukmaker slechts kan worden verwezen in een klein deel van de redelijke

advocaatkosten die de benadeelde (...) heeft gemaakt'.^[22] Zeker in de wetenschap dat dit ertoe leidt dat de in het gelijkgestelde auteursrechthebbende er per saldo nog geld op toe moet leggen om zijn rechten te handhaven.

Kortom, een forfaitair systeem kan, maar niet wanneer dat tot gevolg heeft dat de tarieven aanzienlijk lager zijn dan de gemiddelde tarieven van advocaten in Nederland.

Hierboven zagen we al dat voor een inbreuk op een enkele foto online de vordering vaak niet boven € 500 uitkomt en daarbij de proceskostenvergoeding volgens het liquidatietarief € 144 bedraagt. Welke gemachtigde kan een procesinleiding met producties aanbrenen, verweer voeren in het specifieke geval, een re- of dupliek schrijven en/of zelfs naar een zitting aan de ander kant van het land gaan voor een all-in tarief van € 144? Het gemiddelde uurtarief voor een IE-advocaat in Nederland ligt rond de € 250 per uur, iedereen begrijpt dat dit niet uit kan. Ook inbreukmakers snappen dat een gang naar de rechter minder waarschijnlijk is, sterker nog daar gaan ze veelal vanuit.^[23] Het kan op deze manier niet meer uit om achter online foto-inbreuken aan te gaan. De fotograaf mist deze stok achter de deur om tot een schikking te komen. Meer schade die niet wordt vergoed.

De (kanton)rechters proberen de stroom geautomatiseerde procedures van Permission Machine te stelpen door alle foto-inbreukzaken als zeer eenvoudig, niet bewerkelijk af te doen. Ook de zaken waarin een zakelijke partij inbreuk maakt en verweer voert en waarbij dus is voldaan aan de voorwaarden voor een volledige proceskostenvergoeding (zoals we eerder zagen een zakelijke inbreukmaker die verweer voert) worden als ZENB afgedaan.

Door voor deze oplossing te kiezen spant de rechtspraak het paard achter de wagen. Het oprekken van de ZENB-categorie druist in tegen de hoogwaardige bescherming die artikel 14 van de Handhavingsrichtlijn vereist. De afschrikwekkende werking bedoeld voor inbreukmakers^[24] treft nu juist de fotografen die hun auteursrecht willen handhaven. Dit brengt het aantal foto-auteursrechtzaken die voor de rechter komen dan wel omlaag^[25] maar niet het aantal foto-inbreuken en daarmee ook niet de schade die daarmee gemoeid is.

4. Conclusie

Digitalisering en automatisering stellen niet alleen fotografen maar ook de rechtspraak voor nieuwe uitdagingen. Bekema en Visser, beiden advocaten voor zakelijke inbreukmakers, schetsen een zeer eenzijdig, en mijns inziens onjuist, beeld van de huidige situatie. Zij stellen dat sprake is van respectievelijk een lucratief verdienmodel voor fotografen en een claimcultuur ten aanzien van foto's op internet.^{[26], [27], [28]} Verder staan zij oplossingen voor die geen recht doen aan de uitgangspunten van de Handhavingsrichtlijn en de jurisprudentie die daarover inmiddels is. Bekema beoordeelt de toepassing van het liquidatietarief als positief voor het terugbrengen van het aantal foto-inbreukzaken en ziet bevordering van de rechtszekerheid in deze ontwikkeling.^[29] Rechtszekerheid voor de inbreukmaker welteverstaan want die weet nu dat een gang naar de rechter niet erg waarschijnlijk is. Visser c.s. ziet een oplossing in de inbreukmaker te laten betalen wat hij redelijk acht. Dit in de wetenschap dat de fotograaf zeer waarschijnlijk het risico van een procedure voor het verschil niet zal willen lopen.

De door de rechtspraak gekozen oplossing voor de toename in foto-inbreukzaken door de ZENB-categorie op te rekken, zodanig dat ook zakelijke inbreuken waarbij verweer gevoerd is te omvatten, maakt van het auteursrecht voor fotografen een wassen neus.

Naar mijn mening is de enige rechtvaardige en duurzame manier om het aantal foto-inbreukzaken terug te dringen, door inbreukmakers duidelijk te maken dat inbreuk maken niet loont. Daarvoor is het noodzakelijk dat men als in het gelijk gestelde partij alle redelijke kosten die nodig zijn om de schade vergoed te krijgen ook vergoed krijgt. Ik pleit daarom voor afschaffing van de ZENB-categorie omdat deze te zeer afbreuk doet aan de mogelijkheid voor fotografen om de schade door online foto-inbreuken terug te dringen. Een andere optie zou kunnen zijn om IE-zaken die voor de kantonrechter komen te laten vallen onder het Rechtbankliquidatietarief. Fotografen moeten naar mijn idee naar de rechter kunnen wanneer de inbreukmaker een professionele partij is en niet bereid gebleken is de redelijke schadevergoeding volledig te betalen. Op zo'n moment zou de fotograaf zich gesteund moeten weten door de rechter. Ik denk dat de Handhavingsrichtlijn daarvoor bedoeld is. Alleen op die manier bieden rechters fotografen de bescherming die zij nodig hebben om hun werk te kunnen blijven doen.

Tabel 2. Op rechtspraak.nl gepubliceerde vonnissen inzake online zakelijke foto-inbreukzaken					
2018	ECLI	2019	ECLI	2020	ECLI
19 december 2017	ECLI:NL:RBDHA:2017:15526	31 oktober 2018	ECLI:NL:RBMNE:2018:6655	10 januari 2020	ECLI:NL:RBROT:2020:123
24 januari 2018	ECLI:NL:RBNHO:2018:361	20 december 2018	ECLI:NL:RBNHO:2018:11702	10 januari 2020	ECLI:NL:RBROT:2020:124
5 februari 2018	ECLI:NL:RBDHA:2018:1228	30 januari 2019	ECLI:NL:RBZWB:2019:3997	4 maart 2020	ECLI:NL:RBMNE:2020:2617
15 februari 2018	ECLI:NL:RBAMS:2018:821	13 februari 2019	ECLI:NL:RBDHA:2019:1044	4 maart 2020	ECLI:NL:RBMNE:2020:2618
5 april 2018	ECLI:NL:RBDHA:2018:3768	13 februari 2019	ECLI:NL:RBMNE:2019:484	12 maart 2020	ECLI:NL:RBAMS:2020:1721
6 juni 2018	ECLI:NL:RBLIM:2018:5313	15 februari 2019	ECLI:NL:RBROT:2019:1573	17 april 2020	ECLI:NL:RBAMS:2020:2364
5 juli 2018	ECLI:NL:RBGEL:2017:6953	20 februari 2019	ECLI:NL:RBMNE:2019:630	24 juni 2020	ECLI:NL:RBMNE:2020:2793
31 oktober 2018	ECLI:NL:RBNHO:2018:10058	6 maart 2019	ECLI:NL:RBLIM:2019:2046	5 augustus 2020	ECLI:NL:RBMNE:2020:3849
7 november 2018	ECLI:NL:RBLIM:2018:10485	6 maart 2019	ECLI:NL:RBMNE:2019:928	11 september 2020	ECLI:NL:RBROT:2020:8047
9 november 2018	ECLI:NL:RBAMS:2018:8283	7 maart 2019	ECLI:NL:RBROT:2019:2464	28 oktober 2020	ECLI:RBMNL:2020:4624
		13 maart 2019	ECLI:NL:RBMNE:2019:1069		
		13 maart 2019	ECLI:NL:RBMNE:2019:1068		
		19 maart 2019	ECLI:NL:RBOVE:2019:1633		
		19 maart 2019	ECLI:NL:RBOVE:2019:1632		
		26 maart 2019	ECLI:NL:RBAMS:2019:2267		
		3 april 2019	ECLI:NL:RBMNE:2019:1504		
		3 april 2019	ECLI:NL:RBMNE:2019:1500		
		10 april 2019	ECLI:NL:RBMNE:2019:1499		
		16 mei 2019	ECLI:NL:RBROT:2019:4259		
		14 juni 2019	ECLI:NL:RBAMS:2019:4334		
		27 juni 2019	ECLI:NL:RBDHA:2019:6619		
		17 juli 2019	ECLI:NL:RBROT:2019:5848		
		10 september 2019	ECLI:NL:RBNNE:2019:4096		
		9 oktober 2019	ECLI:NL:RBGEL:2019:4427		
		15 oktober 2019	ECLI:NL:RBAMS:2019:8643		

Voetnoten

[1]

Marjon Kuijs is jurist bij De Beeldunie.

[2]

Brief van fotograaf Roel Dijkstra, het bestuur van de NvF en meer dan 100 fotografen aan de Raad voor de Rechtspraak (RvdR) en de Orde van Advocaten (OvA), 6 augustus 2020 en brief NVJ aan RvdR en OvA, 11 augustus 2020. Beide te vinden op: <https://www.nvj.nl/nieuws/nvj-wijst-rechtspraak-en-ministers-slecht-functioneren-auteurswet>.

[3]

De Rechtspraak Indicatietaariefen in IE-zaken versie 1 april 2017 <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/indicatietaariefen-in-ie-zaken-rechtbanken-04-2017.pdf>.

[4]

De Rechtspraak Indicatietaariefen in IE-zaken versie 1 april 2017, noot 7.

[5]

Richtlijn nr. 2004/48/EG, betreffende de handhaving van intellectuele-eigendomsrechten.

[6]

D.J.G. Visser, C.J.S. Vrendenburg en B.J.A. Bogaerts, 'Auteursrecht trollen', *AMI* 2020, p.141-150.

[7]

A. Bekema, 'Foto-auteursrecht en de begroting van de schade', *AMI* 2019, p. 192-196.

[8]

D.J.G. Visser, actualiteitencollege Auteursrechtspraak 2020 deel 2, 13 oktober 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=wwXiQP6Vt-c>.

[9]

A. Bekema, 'Foto-auteursrecht en de begroting van de schade', *AMI* 2019, p. 192-196.

[10]

Richtlijn nr. 2004/48/EG, betreffende de handhaving van intellectuele-eigendomsrechten.

[11]

Richtlijn nr. 2004/48/EG, art. 14.

[12]

Roel Dijkstra rekende in zijn brief aan de Raad voor de Rechtspraak (zie noot 2) voor dat 100 inbreuken per jaar met een tarief van € 200 een schade van € 20.000 per jaar oplevert.

[13]

Zie voor een overzicht van de vonnissen tabel 2 aan het einde van het artikel.

[14]

Rb. Amsterdam 14 juni 2019, ECLI:NL:RBAMS:2019:4334.

[15]

De Rechtspraak Indicatietaariefen in IE-zaken versie 1 april 2017 <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/indicatietaariefen-in-ie-zaken-rechtbanken-04-2017.pdf>.

[16]

De Rechtspraak Indicatietaariefen in IE-zaken versie 1 april 2017, noot 7.

[17]

Twee punten liquidatietarief kantonzaken voor vorderingen tot € 500.

[18]

Advies van de adviescommissie intellectuele eigendom en adviescommissie burgerlijk procesrecht van de Nederlandse Orde van Advocaten Betreffende Indicatietaariefen in IE-zaken Rechtbanken, Gerechtshoven en Hoge Raad, d.d. 30 januari 2017, p. 4, <https://www.advocatenorde.nl/juridische-databank/details/wetgevingsadviezen/17660105205516>.

[19]

De Rechtspraak Indicatietaariefen in IE-zaken versie 1 april 2017, p. 1.

[20]

HvJ EU 28 juli 2016, ECLI:EU:C:2016:611.

[21]

HvJ EU 28 juli 2016, ECLI:EU:C:2016:611.

[22]

HvJ EU 28 juli 2016, ECLI:EU:C:2016:611.

[23]

D.J.G. Visser, C.J.S. Vrendenburg en B.J.A. Bogaerts, 'Auteursrecht trollen', *AMI* 2020, p.141-150.

[24]

HvJ EU 28 juli 2016, ECLI:EU:C:2016:611.

[25]

In tabel 1 is het aantal zaken voor 2020 weer terug op het niveau van 2018.

[26]

A. Bekema, 'Foto-auteursrecht en de begroting van de schade', *AMI* 2019, p. 192-196.

[27]

D.J.G. Visser, C.J.S. Vrendenburg en B.J.A. Bogaerts, 'Auteursrecht trollen', *AMI* 2020, p.141-150.

[28]

D.J.G. Visser, actualiteitencollege Auteursrechtspraak 2020 deel 2, 13 oktober 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=wvXiQP6Vt-c>.

[29]

A. Bekema, 'Foto-auteursrecht en de begroting van de schade', *AMI* 2019, p. 192-196.